

ХЕРМАН МЕЛВИЛ БАРТЪЛБИ ПИСАРЯТ УОЛСТРИЙТСКА ИСТОРИЯ

Превод от английски: Надя Сотирова, 1975

chitanka.info

*Издадена за пръв път анонимно в Putnam's,
Monthly Magazine, ноември, 1853 г.*

*Повторно печатана в „The Piazza Tales“,
1856.*

Вече съм човек на възраст. Естеството на занаятието ми през последните тридесет години ме сложи в по-близък от обикновения допир с, бих рекъл, интересен и донякъде странен тип хора, за които, доколкото ми е известно, не се е писало нищо: имам предвид преписването на съдебните дела, или писарите. Познавал съм много от тях професионално и частно и ако пожелаея, бих могъл да разкажа различни истории, които ще накарат добродушните господа да се усмихнат, а сантименталните души може би да се разплачат. Но аз оставям настрана биографиите на всички други писари заради няколко момента от живота на Бартълби — най-странныят писар, когото някога съм виждал. Докато при другите писари бих могъл да опиша целия им живот, с Бартълби такова нещо е невъзможно. Вярвам, че не съществуват никакви материали за пълна и задоволителна биография на този човек. И това представлява непоправима загуба за литературата. Бартълби беше от онези същества, за които нищо не може да се установи по друг начин освен от първоизточници, а в този случай те са много ограничени. Единственото нещо, което зная за Бартълби, е това, което видях с удивените си очи, освен наистина едно неясно съобщение, което ще се появи по-нататък.

Преди да ви представя писаря, както го видях за пръв път, редно е да спомена нещо за себе си, за моите чиновници, за работата, кантората ми и обкръжаващата ме среда; защото малко описание от този род е необходимо за цялостното разбиране на главното действащо лице, което ще ви бъде представено.

Imprimis^[1] Аз съм човек, който от детство е изпълнен с дълбокото убеждение, че най-спокойният живот е най-добрият, затова, макар че имам пословично активна и нервна професия, чак до бурна понякога, не съм допускал нищо от това да нахлуе в живота ми. Принадлежа към тези неамбициозни адвокати, които никога не се

обръщат към съдебните заседатели, нито по какъв да е начин изтръгват аплодисменти от публиката; но в прохладното спокойствие на уютно убежище върша изгодна работа сред акции на богаташи, ипотеки и крепостни актове. Всички, които ме познават, ме считат до висша степен сигурен човек. Покойният Джон Джейкъб Астор, личност малко склонна към поетичен ентузиазъм, без колебание заяви, че най-силната ми характерна черта е моето благоразумие; след нея — методичността ми. Не го казвам от суета, а просто излагам факта, че не оставах без работа по специалността ми, благодарение на покойния Джон Джейкъб Астор, име, което, признавам си, обичам да повтарям, защото звучи закръглено и заоблено и звъни като кюлче злато. Свободно ще прибавя, че не бях безчувствен към доброто мнение на Джон Джейкъб Астор.

Малко преди периода, в който започва тази историйка, моята адвокатска работа се беше много разраснала. Възложена ми бе хубавата стара, служба магистър архивар, сега вече закрыта в щата Ню Йорк. Това не беше много напрегната служба, но беше приятно изгодна. Аз рядко губя самообладание; още по-рядко се отдавам на възмущение от неправди и безчинства; но нека ми бъде позволено да проявя дързост тук и да заявя, че считам внезапното и своеволно отменяне на службата магистър архивар по новата конституция като... прибързан закон; тъй като разчитах на доживотно ползуване на приходите от нея, а пък ги получавах само в продължение на няколко мимолетни години. Но това е между другото.

Моята кантора беше на горния етаж на №... Уолстрийт. Единият ѝ край гледаше към вътрешната бяла стена на широка осветителна шахта, която вървеше по цялото протежение на зданието от върха до основата. Тази гледка би могла да се вземе по-скоро за бездушна, отколкото нещо друго, тъй като ѝ липсваше онова, което пейзажистите наричат „живот“.

Ако приемем това, то изгледът от другия край на кантората ми предлагаше поне контраст, ако не нещо повече. В тази посока пред прозорците ми безпрепятствено се откриваше гледка към висока, тухлена стена, почерняла от годините и вечната сянка; не беше нужен далекоглед, за да се открият скритите ѝ красоти, а за изгода на всички късогледни зрители беше тикната на около три метра от моите прозорци. Поради голямата височина на околните здания, а кантората

ми беше на втория етаж, разстоянието между тази стена и моята малко приличаше на огромна правоъгълна цистерна.

През периода, който точно предшествуваше появяването на Бартълби, държах на служба двама преписвачи и едно благонадеждно момче за разсилен. Първият — Търки^[2]; вторият — Нипърз^[3]; третият — Джинджифил^[4]. Може да ви се стори, че подобни имена обикновено не се срещат в речника. Всъщност това бяха прякори, крито моите трима чиновници си бяха дали един на друг и които се считаха изразителни за съответното лице и характера му. Търки беше нисък, тлъст англичанин, на около моята възраст, сиреч някъде към шестдесетте. Сутрин, може да се каже, лицето му имаше чудесна руменина, но след дванадесет часа — времето му за обяд — то пламваше като огнище, пълно с коледна жарава; и продължаваше да пламти — но, така да се каже, все по-слабо — до към шест часа след обяд, от което време натам вече не виждах собственика на лицето, което, стигнало до своя зенит заедно със слънцето, като че ли и залязваше с него, за да изгрее, да стигне връхната си точка и да залезе на следващия ден със същата закономерност и ненакърнен блясък.

Срещал съм много странни съвпадения през живота си и не най-малкото от тях беше фактът, че точно когато зачервеното лице на Търки биваше в пълен разгар, точно от този критичен момент започваше и ежедневието, през който намирах, че работоспособността му е сериозно смутена за останалата част от денонощието. Не че стоеше съвсем бездееен или че не му се работеше; съвсем не. Трудността идеше от това, че ставаше прекалено енергичен. Обхващаше го някаква странна, пламенна, тревожна, вятърничаво безразсъдна енергия. Започваше да си топи невнимателно перото в мастилницата. Всичките мастилени петна по документите ми бяха накапани след дванадесет часа по обяд. И не стига, че ставаше безразсъден и печално склонен към правене на петна след обяд, но в някои дни отиваше още по-далеч и ставаше шумен. В такива моменти пламналото му лице се разгаряше още повече, както когато насипят битуминозни^[5] въглища върху антрацит. Шумеше неприятно със стола си; разсипваше кутийката с пясъка^[6]; като подостряше перата си, нетърпеливо ги разцепваше на парчета и ги хвърляше на пода с внезапен гняв; ставаше на крака, навеждаше се над масата и започваше да наблъсква книжата си в преградките, както му падне, по най-

некрасив начин, което представляваше печална гледка за възрастен като него човек. Въпреки това, тъй като ми беше ценен в много отношения и през цялото време до дванадесет часа преди обяд беше най-пъргавото и най-стабилно същество и извършваше куп работи по-добре от всеки друг — ето по тези причини бях готов да затворя очи за ексцентричностите му, макар че от време на време протестирах пред него. Правех го много внимателно обаче, защото, макар да беше най-учтивият, не, най-угодничавият и дълбоко почтителен човек сутрин, след обяд беше в състояние, ако го предизвикат, да бъде малко дързък в езика си, всъщност даже оскърбителен. И така, ценейки сутрешните му услуги и решен да не ги загубя, а пък същевременно обезпокояван от разпаденията му обноси след дванадесет часа и тъй като съм човек на спокойствието и не желая с моите забележки да предизвикам непристойни възражения от негова страна — аз се наех една събота по обяд (винаги беше най-зле в събота), да му намекна, много любезно, че може би сега, когато вече поостарява, би било добре да посъкрати работата си; накратко казано, няма защо да идва в кантората след дванадесет часа, а щом обядва, най-добре е да си отива у дома и да си почива, докато дойде време за чай. Но не; той настоя на следобедното си усърдие. Лицето му пламна непоносимо, когато красноречиво ме за уверява, размахвайки една дълга линия от другата страна на стаята — че щом сутрешната му работа е полезна, колко необходима ще е следобедната?

— Със смирение считам, че съм дясната ви ръка, сър — рече Търки по този случай. — Сутрин построявам и разгръщам колоните си; но след обяд заставам начело и неустрашимо нападам неприятеля, ей така! — й той замахна силно с линията.

— Но мастилените петна, Търки? — подхвърлих аз.

— Вярно — но, с уважение, сър, вижте тези коси! Остарявам вече. Безсъмнено, сър, за едно-две мастилене петна в горещ следобед не бива да се правят строги натяквания на посивели коси. Старостта — дори когато прави петна по страницата — е почтена. Със смирение, сър, ние и двамата вече остаряваме.

На този апел към съчувствието му едва можеше да се устои. Във всеки случай разбрах, че той няма да си отиде. Тогава взех решение да го оставя, обаче да се погрижа, щото след обяд да не му поверявам по-важните книжа.

Нипърз, вторият във ведомството ми, беше двадесет и пет годишен младеж, мустакат, блед и изобщо с доста пиратски вид. Винаги го считах за жертва на две зли сили — амбиция и диспепсия^[7]. Амбицията се проявяваше в известно нетърпение към задълженията на един прост преписвач — и неоправдано узурпиране на строго професионални работи, като например съставяне на оригинални юридически документи. Диспепсията като че ли се проявяваше от времена време в нервна сприхавост и ухиlena раздразнителност, която караше зъбите му изведнъж да заскърцат над някоя грешка, направена при преписването; не в изричане, а по-скоро в изсъскване на ненужни проклетия в разгара на работата; и най-вече в непрекъснато недоволство от височината на работната му маса. Макар че беше изобретателен в механиката, Нипърз никога не можа да докара тази маса по угодата си. Подлагаше ѝ тресчици, най-различни камъчета, картонени късчета и най-после стигна дотам, че се опита да направи едно изящно приспособление от парчета сгъната попивателна. Нито едно изобретение обаче не се оказа сполучливо. Ако за да облекчи гърба си, докарваше капака на масата под остър ъгъл чак до брадата си и пишеше там като човек, който използва за бюро стръмния покрив на холандска къща — тогава заявяваше, че това спира циркулацията на кръвта в ръцете му. Ако ли снижеше масата до пояса си и се навеждаше да пише над нея, тогава пък гърбът го заболяваше силно. С две думи истината беше, че Нипърз не знаеше какво иска. Или ако изобщо искаше нещо, то бе да се отърве от самата писарска маса. Между проявите на болната му амбиция беше и склонността да приема посещения на съмнителни типове, в опърпани палта, които наричаше свои клиенти. Наистина понякога имах чувството, че той не само имаше вземане-даване със затворници, но от време на време имаше и малко работа в съдилището, а беше познат и от стъпалата на затвора. Имам достатъчно основание да вярвам обаче, че един индивид, който го посети в кантората ми и когото много важно представи за свой клиент, не беше нищо друго освен настойчив кредитор, а мнимият нотариален акт — просто една полица. Но въпреки недостатъците му и неприятностите, които ми причиняваше, Нипърз, както и съотечественикът му Търки, ми беше много полезен — пишеше бързо и ясно, а когато искаше, не му липсваше и джентълменско държане. Освен това той винаги се обличаше като джентълмен; и така, между

другото, повдигаше и реномето на кантората. Докато при Търки ми струваше много усилия да не допускам да бъда позорен. Дрехите му често бяха мазни и миришеха на гостилница. Панталоните му бяха широки и през лятото висяха като чували. Палтата му бяха отвратителни, а шапката му — да не се докоснеш до нея. Но докато шапката му не ме засягаше, защото естествената му учтивост и почтителност като зависим англичанин винаги го караше да я сваля, щом влизаше в стаята, то палтото му беше нещо друго. По въпроса за палтата се мъчех да го убедя, но без резултат. Истината беше, че човек с такъв малък доход не може да парадирва едновременно с блестящо лице и блестящо палто. Както Нипърз забеляза веднаж, парите на Търки отивали главно за червено мастило. Един ден през зимата подарих на Търки едно мое сиво ватирано палто, много хубаво на вид, което държеше приятно топло и се закопчаваше от коляното чак до врата. Мислех си, че Търки ще оцени любезността ми и ще промени своето невнимателно и невъздържано поведение в следобедните часове. Но не. Наистина си мисля, че окопчаването в това пухкаво като одеяло палто му оказа вредно въздействие; по същия принцип, по който многото овес е лошо за конете. Всъщност точно както казват, че овесът кара буйния, необуздан кон да тича още по-бързо, така стана й с палтото на Търки. То го направи дързък. Той беше човек, на когото благосъстоянието нанесе вреда.

Макар че относно разпуснатите навици на Търки си имам свои лични догадки, за Нипърз бях напълно убеден, че каквито да бяха недостатъците му в други отношения, той беше поне въздържан младеж. Наистина, изглежда, че самата природа му е била виночерпец и още при рождението му така го бе заредила с някакво раздражително ракиено настроение, че всякакви по-нататъшни напитки бяха ненужни. Като си помисля как сред тишината на кантората ми понякога Нипърз изведнаж ставаше от мястото си, надвесваше се над масата с широко разперени ръце, улавяше цялото бюро и започваше да го мести и разтърсва с безжалостно стържение по пода, като че ли масата беше някой opak, упорит агент, решен да му пречи и да го дразни; ясно виждам, че за Нипърз бренди и вода бяха съвсем излишни.

За мое щастие, поради особената причина — диспепсията — раздражението и съпътстващата го нервност се забелязваха у

Нипърз главно сутрин, а след обяд той ставаше сравнително кротък. Така че понеже Търкивите пристъпи идеха едва около дванадесет часа, никога не ми се налагаше да понасям ексцентричностите на двамата едновременно. Ако Нипърз беше включил, Търки беше изключил; и обратно. Това беше добро естествено споразумение при дадените обстоятелства.

Джинджифил — третият във ведомостта ми — беше момче на около дванадесет години. Баща му беше колар и имаше амбицията, преди да умре, да види сина си седнал на съдийско кресло, а не на каруца. Затова го изпрати в моето бюро като студент по право, разсилен, чистач и метач, със заплата един долар на седмица. За него имаше едно малко писалище, но той не го използваше много. При проверка чекмеджето разкри голям асортимент от черупките на най-разнообразни ядки. Наистина, за този младеж с пъргав ум цялата благородна правна наука се побираше в една орехова черупка. Между обязаностите на Джинджифил не най-дребната и тази, която той изпълняваше с най-голямо усърдие, беше да снабдява Търки и Нипърз със сухи сладки и ябълки. Тъй като преписването на правни книжа е пословично суха работа, моите двама писари бяха склонни да си разквасват устата доста често с ябълки шпиценберг, които се продаваха в множеството щандове около митницата и пощата. Твърде често Търки и Нипърз изпращаха Джинджифил да им купи от онзи особен вид сухи сладки — малки, плоски, кръгли и много пикантни, на чието име го бяха кръстили. Някоя студена сутрин, когато работата беше слаба, Търки излапваше двадесетина такива сладки, продавани от шест до осем за петаче, като че ли бяха нафора — и драскането на перото му се сливаше с хрускането на хрупкавите късчета в устата му. Между всичките раздразнителни слабости, шумотевици и внезапни недомислия на Търки беше и тази, дето веднаж, когато разкисваше една джинджифилова сладка между устните си, изведнаж я залепи като печат на една ипотека. На косъм, остана да го уволня тогава. Но той ме умиловисти, като ми направи един метан и рече:

— С уважение, сър, щедро беше от моя страна да ви доставя канцеларска хартия на моя сметка.

По това време моята основна работа — тази на адвокат, специалист по прехвърляне на имоти, издирване на права, съчиняване на някакъв вид поверителни документи — се беше значително

разраснала, като получих магистърската служба. Сега се отвори много работа за преписвачи. Не само трябваше да стягам чиновниците, които вече работеха при мен, но се наложи да наема и допълнителен помощник. В отговор на обявлението ми една сутрин един младеж застана неподвижно на прага на кантората ми, чиято врата беше отворена, понеже беше лято. И сега фигурата му е пред очите ми — блед и спретнат, жалко почтен, неизлечимо злочест. Беше Бартълби.

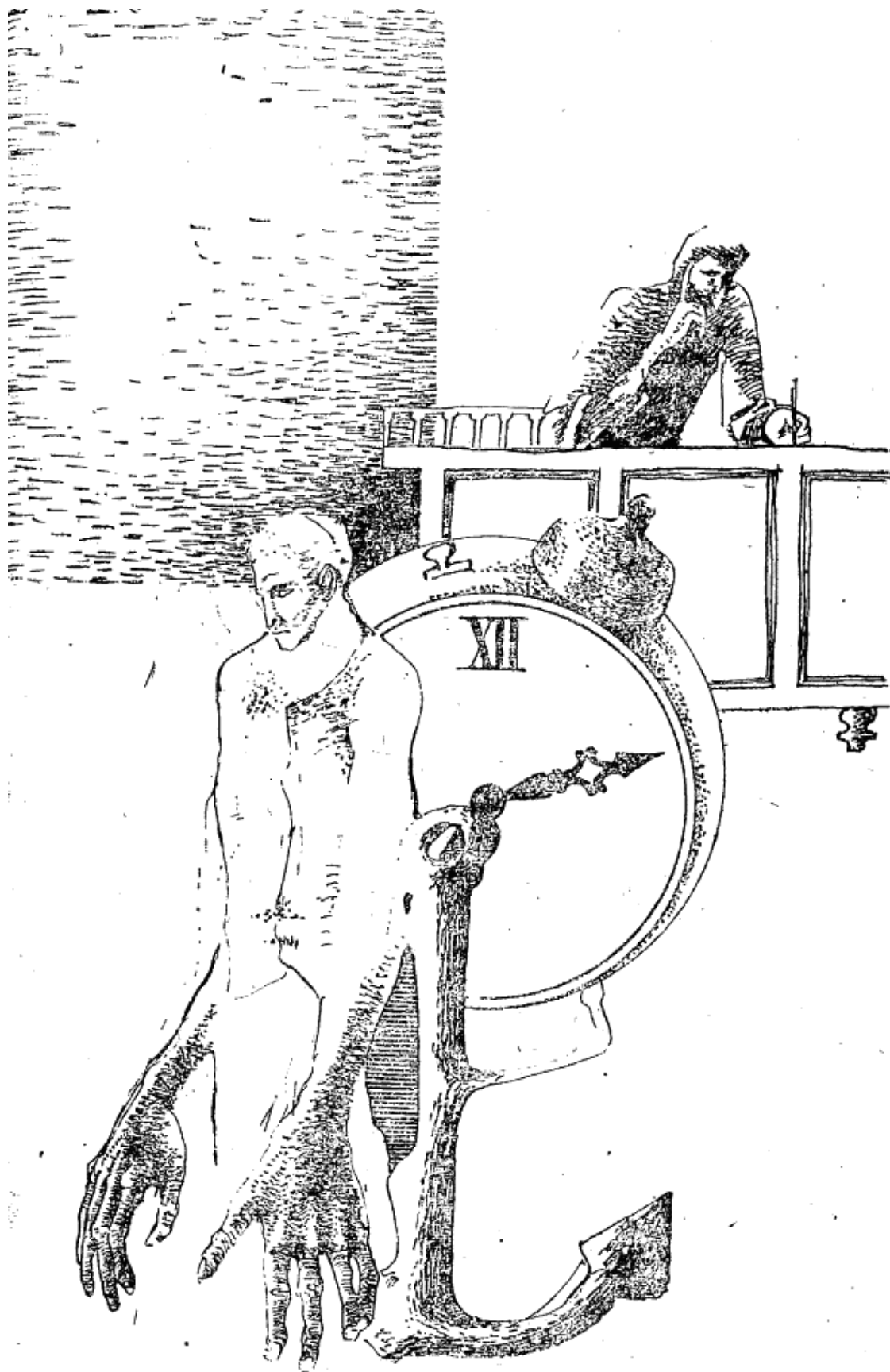
След няколко думи относно квалификацията му го наех, радостен, че сред писарския ми корпус ще имам човек така странно спокоен наглед, който, мислех си аз, може би ще действа благотворно на променливия характер на Търки и раздразнителния — на Нипърз.

Трябваше да кажа преди това, че една двукрила врата с грапаво стъкло разделяше моето помещение на две части — едната беше заета от писарите ми, другата от мене самия. Според настроението ми, разтварях или затварях тези врати. Реших да определя на Бартълби място до двукрилата врата, но откъм моята страна, за да имам този тих човек подръка, ако трябва да се извърши някоя дреболия. Поставих писалището му до един малък страничен прозорец в тази част на стаята, прозорец, който отначало гледаше встрани към някакви мръсни задни дворове и блокове, но от който поради нови строежи сега нямаше никаква гледка, макар че пропускаше малко светлинка. На около един метър от стъклата на прозореца имаше стена и светлината идеше от много високо, между две големи здания, като през отвор на купол. За да се устроим още по-добре, доставих един висок зелен сгъваем параван, който можеше напълно да скрива Бартълби от погледа ми, без да го отдалечава от гласа ми. Така един вид бяхме хем уединени, хем си правехме компания.

Отначало Бартълби изписа огромно количество книжа. Като че ли дълго бе гладувал за преписване, той просто се налага с моите документи. Не си даваше отдих, за да смели налаганото. Караше денонощно, преписваше на слънчева светлина и на свещ. Щях да бъда възхитен от усърдието му, ако беше весел в прилежанието си. Но той не спираше да пише безмълвно, вяло, механично.

Разбира се, неразделна част от работата на писаря е да проверява дума по дума точността на своя препис. Където в кантората има двама или повече писари, те си помагат един на друг при тази проверка, като

единият чете преписа, а другият държи оригинала. Това е много скучна, изнурителна и приспивателна работа. Мога добре да си представя, че за някои сангвинични темпераменти тя би била съвсем непоносима. Не мога да повярвам например, че неустрашимият поет Байрон би бил доволен да седне с Бартълби да проверява някой правен документ, да речем от 500 страници, написан сбито със засукан почерк.

От време на време, когато работата беше припряна, имах обичая да помагам при проверката на някои кратки документи, като за тази цел извиквах Търки или Нипърз. Една от целите ми, заради която поставих Бартълби така подръка зад паравана, беше да използвам услугите му при такива дребни случаи. Мисля, че беше на третия ден от идването му при мен и преди да бе станало нужда да проверяваме неговите преписи, когато внезапно повиках Бартълби, защото бях много притеснен да свърша някаква дребна текуща работа. В бързината ми и очаквайки естествено, че той ще се озове моментално, аз седях наведен над оригинала на бюрото си, а дясната ми ръка беше протегната малко нервно встрани с копието, та да може Бартълби да я грабне, щом излезе от своето прикритие, и да пристъпи към работа без никакво бавене. Седях в тази поза, когато го повиках и му казах бързо какво искам да направи — а именно да провери един малък документ с мен. Представете си изненадата, не, вцепенението ми, когато, без да се помръдне от стола си, Бартълби ми отговори с особено кротък, твърд глас:

— Бих предпочел да не дойда.

Няколко минути не можах да кажа дума, докато дойда на себе си от смайване. Веднага си помислих, че ушите ми може да са ме измамили или пък Бартълби бе разбрал съвсем погрешно какво исках. Повторих молбата си с най-ясния си глас. Но също така ясно дойде предишният отговор.

— Бих предпочел да не дойда.

— Бихте предпочели да не дойдете ли? — отекнах аз, като станах на крак силно възбуден и прекосих стаята на една крачка. — Какво искате да кажете? Да не сте се побъркали? Искам да ми помогнете да сравним този лист тук — вземете го — и го тикнах към него.

— Бих предпочел да не го правя — каза той.

Изглеждах го напрегнато. Лицето му беше мършаво спокойно; сивите му очи — премрежено кротки. Нито една гънка от възбуда не го набръчка. Ако беше проявил най-малка неловкост, гняв, нетърпение или нахалство в държането си; с други думи, ако бях прозрял нещо човешко в него, безсъмнено щях да го изгоня грубо от помещението. Но така по-скоро бих помислил да изгоня бледия гипсов бюст на Цицерон. Погледах го известно време как продължава да си пише и си седнах отново на бюрото. Много странна работа, помислих си. Какво

би било най-добре да сторя? Но работата не търпеше отлагане. Засега, заключих, да забравя случката и да я обмисля, когато имам време. Така че повиках Нипърз от другата стая и документът бе бързо проверен.

Няколко дни след това Бартълби завърши четири дълги документа, които представляваха четири копия от едноседмични свидетелски показания във Върховния съд. Трябваше да ги сверим. Делото беше важно и се изискваше голяма точност. Като подредихме всичко, повиках Търки, Нипърз и Джинджифил от съседната стая, като смятах да поставя четирите копия в ръцете на четиримата ми чиновници, а пък аз да чета от оригинала. И така Търки, Нипърз и Джинджифил бяха насядали един до друг, всеки с документа в ръка, когато повиках Бартълби да се присъедини към тази интересна група.

— Бартълби, бързо, чакам.

Чух бавно триене по голия под от краката на стола му и скоро той сам се показа при входа на отшелническото му прикритие.

— Какво се иска? — кротко запита той.

— Копията, копията — рекох бързо. — Ще ги сверяваме. Ето — и му подадох четвъртия екземпляр.

— Бих предпочел да не сверявам — рече той и кротко изчезна зад паравана.

Няколко минути стоях вкаменен начело на моята седяща колона от чиновници. Като се окопитих, отидох към паравана и поисках да узная причината за това необикновено поведение.

— Защо отказвате?

— Бих предпочел да не сверявам.

При всеки друг човек бих избухнал страшно, презрял всякакви приказки, и бих го изхвърлил позорно навън. Но в Бартълби имаше нещо, което не само странно ме обезоръжаваше, но по някакъв чуден начин ме трогваше и объркваше. Започнах да го вразумявам.

— Вашите преписи ще сверяваме. Това ще спести вашия труд, защото с едно сверяване ще минат и четирите ви копия. Такъв е обичаят. Всеки преписвач е длъжен да помогне да се свери преписът му. Не е ли така? Няма ли да проговорите? Отговорете ми.

— Предпочитам да не сверявам — отговори той с глас на флейта.

Струваше ми се, че докато му говорех, той внимателно премисляше всяко мое изказване; че напълно разбира значението; не

може да оспори необоримото заключение; но същевременно някакво много важно съображение го кара да отговаря така.

— Значи сте решили да не се съгласите с искането ми — искане, направено съгласно установения ред и здравия разум.

С няколко думи той ми даде да разбере, че по тази точка разсъждението ми е правилно. Да: решението му било безвъзвратно.

Не са редки случаите, когато над човека се упражнява небивало и много неоснователно насилие, той да започне да се колебае в собствената си ясна вяра. Започва един вид смътно да подозира, че колкото и да е чудно, всичката справедливост и здрав разум са на другата страна. Затова, ако има наоколо някои незаинтересовани лица, той се обръща към тях да потърси подкрепление за разколебания си ум.

— Търки — рекох аз, — как ви се вижда това? Не съм ли прав?

— С уважение, сър — с най-угодническия си тон рече Търки, — мисля, че сте.

— Нипърз — рекох тогава, — какво мислите вие?

— Мисля, че бих го изритал вън от кантората.

Схватливият читател ще забележи тук, че тъй като това ставаше сутринта, отговорът на Търки бе изразен в учтива и спокойна форма, но този на Нипърз беше гневен. Или да повтора едно предишно изречение, лошото настроение на Нипърз беше включено, а това на Търки — изключено.

— Джинджифил — рекох тогава, в желанието си да завербувам и най-малкия глас на моя страна, — а какво мислиш ти?

— Мисля, сър, че той малко откача — ухилено отговори Джинджифил.

— Чувате какво казва — рекох аз, обърнат към паравана, — излезте и изпълнете желанието ми.

Той обаче не благоволи да отговори. В голямо недоумение се позамислих за миг. Но работата пак ме караше да бързам. Пак реших да отложам обмислянето на тази дилема за друг път, когато ще имам свободно време. Помъчихме се малко и намерихме начин да сверим документите без Бартълби, макар че при всяка втора страница Търки почтително изтърчаваше мнението си, че тази постъпка не е редна; а пък Нипърз, който се въртеше нервно на стола си като човек, който страда от стомах, от време на време изсъскваше през зъби ругатни по

адрес на заинатения простак зад паравана. А колкото за него самия (за Нипърз), това щяло да бъде първият и последен път, когато той върши чужда работа без заплащане.

През това време Бартълби си седеше в отшелническата килия, забравил всичко, освен специалната си работа там.

Изминаха няколко дни, през които писарят беше зает с една дълга работа. Неотдавнашното му особено поведение ме караше да го наблюдавам внимателно. Забелязах, че никога не излиза да обядва; всъщност никога не излизаше никъде. До този момент, доколкото ми бе известно, не бе напускал кантората. Той беше като вечен страж в ъгъла. Към единадесет часа сутринта обаче забелязах, че Джинджифил се приближава до отвора на паравана на Бартълби, като че ли мълчаливо повикан с невидим от моето място знак. Тогава момчето излизаше от кантората, като дрънкаше няколко пенса, и се връщаше с една шепа джинджифилови сладки, които предаваше зад прикритието и получаваше две сладки за труда си.

Значи се храни с джинджифилови сладки, помислих си аз; никога не обядва в пълния смисъл на думата; следователно трябва да е вегетарианец; ама не; и зеленчуци не яде никога, не яде нищо освен джинджифилови сладки. Умът ми се впусна в размисли относно вероятното влияние на джинджифила върху човешкия организъм, който се храни изключително с такива сладки. Наричат ги джинджифилови, защото главната им съставка е джинджифил и тя им придава и вкуса, и аромата. А какво представлява джинджифилът? Нещо люто и пикантно. А Бартълби беше ли лют и пикантен? Ни най-малко. Следователно джинджифилът не оказваше влияние върху Бартълби. Вероятно той предпочиташе да не му оказва.

Нищо не дразни така сериозно човек като пасивното съпротивление. Ако лицето, на което се оказва такова съпротивление, няма безчовечен характер, а пък онзи, който се съпротивлява, е напълно безвреден с пасивността си, тогава при по-добро настроение първият ще се опита милосърдно да разреши с въображението си онова, което за разсъдъка се оказва неразрешимо. Повечето пъти гледах точно така на Бартълби и постъпките му. Бедният човек! — мислех си аз. — Той няма лоши намерения; ясно е, че не смята да обижда; целият му вид достатъчно показва, че ексцентричностите му са неволни. Той ми е полезен. Мога да карам с него. Ако го изгоня,

вероятно ще попадне при някой по-неснизходителен работодател и тогава ще се отнасят грубо към него, а може и да го изгонят да гладува в мизерия. Да. В този случай мога евтино да си купя сладко самодоволство. Да се държа приятелски към Бартълби; да се отнасям снизходително към странното му своеволие, ще ми струва съвсем малко или нищо; а в същото време скътвам в душата си нещо, което евентуално може да се окаже благ залък за съвестта ми. Но невинаги бях в такова настроение. Пасивността на Бартълби понякога ме дразнеше. Нещо странно ме подтикваше да се сблъскам с него в ново противоречие, да изтръгна от него някоя гневна искра в отговор на моята. А това беше все едно да се опитам да запалю огън, като щракам пръсти в парче сапун. Един следобед лошият порив у мен надделя и аз предизвиках следната сцена:

— Бартълби — рекох аз, — когато тези книжа са готови, ще ги сверя с вас.

— Бих предпочел да не сверявам.

— Как така?! Сигурно не смятате да упорствувате в тази магарешка прищявка?

Никакъв отговор.

Разтворих широко двукрилата врата до мен и като се обърнах към Търки и Нипърз, се провикнах възбудено:

— За втори път казва, че не ще да сверява преписите си. Какво мислите за това, Търки?

Да не забравяме, че беше след обяд: Търки седеше зачервен като месингов бойлер, голата му глава изпускаше пара, ръцете му ровеха из попивателните хартии.

— Какво мисля ли? — изрева Търки. — Мисля, че просто ще престъпя зад паравана и ще му насиня окото!

При тези думи Търки стана на крака и зае боксьорска поза. Той се завтече да изпълни заканата си, но го задържах, разтревожен от въздействието на непредпазливите ми думи върху борческото му следобедно настроение.

— Седнете си, Търки — рекох му, — и чуйте какво ще каже Нипърз. Вие как мислите, Нипърз? Не бих ли имал право веднага да уволня Бартълби?

— Извинете, това е ваша работа, сър. Мисля, че поведението му е съвсем необичайно, всъщност несправедливо по отношение на Търки

и мен самия. Това обаче може да е само преходна прищявка.

— А — възкликнах аз. — Значи вие някак странно сте променили мнението си... Сега говорите много меко за него.

— Всичко се дължи на бирата — извика Търки. — Кротостта иде от бирата. Нипърз и аз обядвахме заедно днес. Вие виждате колко съм кротък аз, сър. Да отида ли да му насиня очите?

— Предполагам, че имате предвид Бартълби. Не, не днес, Търки — отговорих аз. — Приберете си юмруците.

Затворих вратите и пак се запътих към Бартълби. Още по-силно се изкушавах да предизвикам съдбата. Горях от желание някой да се разбунтува срещу мен. Спомних си, че Бартълби никога не напускаше кантората.

— Бартълби — рекох му, — Джинджифил го няма; отскачете до пощата, моля, и вижте дали има нещо за мен. (До пощата се отиваше само за три минути).

— Бих предпочел да не отида.

— Отказвате ли?

— Предпочитам да ме отида.

Замаян се върнах до бюрото си и седнах в дълбок размисъл. Сляпата ми упоритост се възвърна. Можех ли да измисля още нещо, за да бъда пак така безсрамно отблъснат от този мършав бедняк — мой наемен чиновник? Още какво има напълно разумно, което той непременно ще откаже да извърши?

— Бартълби!

Никакъв отговор.

— Бартълби! — С повишен тон.

Никакъв отговор.

— Бартълби! — изревах аз.

Като същински призрак, спазващ законите на магическите заклинания, при третото повикване той се появи на входа на килията.

— Идете в съседната стая и кажете на Нипърз да дойде.

— Бих предпочел да не отида — почтително и бавно рече той и кротко изчезна.

— Много добре, Бартълби — казах аз с тих и спокойно строг, хладнокръвен тон, внушаващ неотменимо решение за много близко страшно отмъщение. В този миг почти имах наум нещо такова, но изобщо, тъй като приближаваше време за обяд, помислих, че ще е най-

добре да си сложа шапката, да си отида пеша до дома и да не се връщам вече на работа този ден, тъй като бях изтерзан и объркан.

Да си призная ли? В резултат на всичко това скоро се установи като факт в кантората ми, че някакъв си бледен млад писар, на име Бартълби, има писалище там; че ми преписва книжа по обикновената такса от четири цента на страница от сто думи; но че е завинаги освободен от сверяване на преписаните от него книжа, като това задължение се бе прехвърлило на Търки и Нипърз безсъмнено като награда за превъзходната им съобразителност; освен това въпросният Бартълби не биваше никога, по никакъв повод да се изпраща по каквито и да е най-дребни поръчки; и че дори ако бъдеше помолен да извърши нещо подобно, на всички бе известно, че той би предпочел да не го извърши — с други думи, ще откаже направо.

С течение на времето аз значително се примирих с Бартълби. Неговата стабилност, липсата на всякакво разсейване, непресекващото му трудолюбие (освен когато го прихванеше да потъне в продължителна мечтателност зад своя параван), голямото му спокойствие, неотменното му държане, при каквито и да е обстоятелства, го правеха ценна придобивка. Най-важното от всичко беше, че той беше винаги на мястото си — пръв сутрин и непрекъснато през целия ден, и последен вечерта. Имах странно доверие в честността му. В неговите ръце считах и най-ценните си книжа в пълна безопасност. Разбира се, понякога за нищо на света не можех да се въздържа да не избухна пред него. Защото беше извънредно трудно винаги да помня странните му особености, привилегии и нечувано своеволно отхвърляне на задължения, което представляваше мълчалива уговорка от страна на Бартълби за оставането му на служба в моята кантора. От време на време в нетърпението си да свърша някоя бърза работа, случваше се непредпазливо да повикам Бартълби да си постави например пръста върху края на червения шнур, с който стягах някои книжа. Разбира се, иззад паравана непременно идваше обичайният отговор: „Бих предпочел да не дойда“, и тогава как би могъл човек с присъщите недостатъци на природата ни да се сдържи да не извика гневно пред такова вироглавство — такова неблагоприятие. Всеки нов подобен отказ обаче, който получавах, само още повече намаляваше вероятността да повтора непредпазливостта си.

Тук трябва да кажа, че според обичая на повечето юристи, които дължаха кантори в гъсто населените празни здания, за вратата ми имаше няколко ключове. Единият се държеше от жената, която идваше веднаж на седмицата да измива пода и всеки ден да мете и бърше прах и която живееше на тавана. Другият се държеше от Търки за удобство. Третият аз носех понякога в джоба си. Четвъртият — не знаех у кого е.

И така, една неделя сутрин случайно отидох на църква в Тринити да чуя един прочут проповедник и тъй като се озовах там твърде рано, помислих си да се отбия за малко в кантората. За щастие ключът беше у мен. Като рекох да го сложа в ключалката обаче, оказа се, че нещо пъхнато отвътре ми пречи. Извиках от изненада; за мое смайване някой завъртя ключ отвътре; и през откrehнатата врата се подаде мършавото лице на Бартълби и той самият по ръкави, в странно дрипаво домашно облекло, и с тих глас ми каза, че съжaliaва, но е твърде зает в този момент и предпочита да не ме пусне да вляза. С няколко думи прибави още, ако обичам да се поразходя два-три пъти около блока и дотогава той вероятно ще е привършил работата си.

Сега съвсем неочакваното появяване на Бартълби като наемател на адвокатската ми кантора в неделя сутрин, с неговото ужасно джентълменско равнодушие и вътрешна твърдост и самообладание ми повлия така, че аз незабавно се отстраних от собствената си врата и постъпих както той го иска, не без разни угризения обаче от безсилно бунтуване срещу кротката дързост на този непонятен писар. И наистина, най-вече чудната му кротост не само ме обезоръжаваше, но така да се каже, ме и обезкуражаваше. Защото считам, че в такъв момент човек се е някак обезкуражил, щом спокойно позволява наетият от него чиновник да му диктува и да му заповядва да се махне от собственото му помещение. Освен това обхвана ме и безпокойство относно това, което Бартълби би могъл да върши в кантората ми в неделя сутрин, по риза и иначе съвсем negliже. Нещо нередно ли се вършеше? Не, за това не можеше да става дума. Нито за миг не можех да помисля, че Бартълби е неморален човек. Но какво можеше да прави там? Да преписва? Пак не, защото каквито и да бяха ексцентричностите му, Бартълби беше крайно благоприличен човек. Той би бил последният човек на света, който би седнал на бюрото си полугол. Освен това беше неделя; а у Бартълби имаше нещо, което не

допускаше предположението, че той би осквернил светостта на деня с някое мирско занимание.

Въпреки всичко мисълта ми не се успокои; и изпълнен с безпокойно любопитство, най-после се, завърнах при вратата. Безпрепятствено пяхнах ключа, отворих и влязох. Бартълби го нямаше никакъв. Разгледах тревожно наоколо, надникнах зад паравана; но беше много ясно, че си е отишъл. При по-внимателно оглеждане на помещението се догадих, че в продължение на неизвестно време Бартълби трябва да се бе хранил, обличал и спал в моята кантора, и то без чинии, огледало или легло. Тапицираното седалище на един стар диван в ъгъла носеше отпечатък от мършава, полегнало тяло. Под бюрото му намерих навито одеяло; под празната скара на камината — кутия с вакса за обувки и четка; на един стол — тенекиен леген със сапун и парцалив пешкир; в един вестник — няколко трохи от джинджифилови сладки и къс сирене. Да, помислих си, ясно е, че Бартълби е превърнал това място в свой дом, своя самостоятелна ергенска квартира. И изведнъж ме порази мисълта: „Каква злочеста самота и уединение се разкриват тук!“ Беднотията му е голяма, но самотата му — колко ужасна! Помислете си само! В неделен ден Уолстрийт е пуста като Петра^[8]; и всяка нощ след всеки ден е празнота. И това здание, което през седмичните дни кипи от напрегнат труд и живот, при настъпването на нощта ехти от самата празнота и е пусто през целия неделен ден. И тук Бартълби устройва своя дом, единствен зрител на пустотата, която е видял тъй многолюдна — един вид невинен и преобразен Мариус, който размишлява между развалините на Картаген.

За пръв път в живота ме обзе непреодолима, остра меланхолия. Дотогава бях изпитвал само не съвсем неприятна тъга. Общо човечната връзка сега ме теглеше неудържимо към униние. Една братска меланхолия! Защото и аз, и Бартълби бяхме чада на Адама. Спомних си ярките коприни и лъчезарните лица, които бях видял през този ден, облечени в блестящи тоалети, да се носят като лебеди по това Мисисипи, което представлява Бродуей; съпоставих ги с бледия преписвач и си помислих: „А щастieto ухажва светлината, затова считаме света за весел; но мизерията се крие от погледа, затова смятаме, че мизерия няма“. Тези тъжни фантазии — безсъмнено химери на глупав и болен мозък — доведоха до други по-специални

мисли относно причудливостите на Бартълби. Предчувствия за странни открития закръжиха около ми. Яви ми се бледата фигура на писаря, просната сред безучастни минувачи под мразовития покров.

Изведнаж вниманието ми бе привлечено от затвореното писалище на Бартълби, чийто ключ се виждаше ясно в ключалката.

Нямам лоши намерения и не търся да задоволя безсърдечно любопитство, помислих си аз; при това писалището е мое, както и съдържанието му, затова ще се осмеля да надникна в него. Всичко беше подредено методично, книжата пригладени. Преградките за книжата бяха дълбоки, та като извадих папките с документите, бръкнах навътре. Изведнаж усетих нещо там и го изтеглих навън. Беше стара цветна носна кърпа, завързана на тежка бохчичка. Отвързах я и видях, че представлява спестовна каса.

Сега си спомних всичките тихи и сериозни прояви, които бях забелязал у този човек. Спомних си, че той проговаряше само в отговор на запитване; че макар от време на време да имаше по някой и друг час за себе си, никога не бях го виждал да чете — не, не дори вестник; че оставаше дълго време загледан в студената тухлена стена през слабо осветения си прозорец зад паравана; бях съвсем сигурен, че никога не посещаваше ресторант или трапезария; а бледото му лице показваше, че никога не пие бира като Търки, или чай и кафе, като другите мъже; че не бях чул да ходи някъде изобщо; никога не излизаше на разходка, освен ако беше отишъл сега; че беше отклонил да каже кой е, откъде иде, дали има близки на този свят; че макар така слаб и блед, никога не се оплакваше от лошо здраве. И най-вече си припомних един негов несъзнателен израз на вяла — как да я нарека? — вяла надменност, да кажем, или по-скоро строга резервираност, която положително ми беше внушила страх, та така кротко понасях причудливостите му и се боях да го помоля да извърши и най-дребната странична работа, макар и може би да знаех, от продължителната му неподвижност зад паравана, че трябва да се е захласнал пак в голата стена.

Докато обмислях всички тези неща, без да забравям болезнените му настроения, и ги съчетавах с наскоро открития факт, че е обърнал кантората ми в свое постоянно свърталище и дом; докато обмислях всички тези неща, някакво чувство на благоразумие взе да ме обхваща. Първите ми чувства бяха чиста меланхолия и най-искрено

състрадание; но колкото повече самотата на Бартълби изпълваше въображението ми, тази меланхолия се превърна в страх, а това състрадание — в отвращение. Така вярно е и така ужасно, че до известна точка мисълта за мизерията и вида ѝ извиква най-добрите ни чувства; но в известни случаи прехвърли ли тази точка, тя престава да ни трогва така. Грешат онези, които твърдят, че това неизменно се дължи на присъщия на човешкото сърце егоизъм. По-скоро това иде от известна безнадеждност да се изцери прекаленото и органично зло. За чувствителния човек състраданието нерядко представлява болка. И когато най-после се разбере, че такова състрадание не може да доведе до резултатна помощ, благоразумието диктува на душата да се освободи от него. Онова, което видях тази сутрин, ме убеди, че писарят е жертва на вродено и неизлечимо разстройство. Можех да дам милостиня на тялото му, но тялото не го болеше; душата му беше, която страдаше, а до нея не можех да се докосна.

Не изпълних намерението си да отида на църква тази сутрин. Някак си, нещата, които видях, ме направиха непригоден за църква. Тръгнах за дома, размишлявайки какво да правя с Бартълби. Най-после реших следното: спокойно ще му задам няколко въпроса на следващата сутрин относно историята му и пр. и ако откаже да отговори откровено и безрезервно (а предполагах, че ще предпочете да не отговори) тогава да му дам една банкнота от двадесет долара над дължимото и да му кажа, че услугите му не са вече нужни; но че ако мога да му бъда полезен по някакъв друг начин, ще съм щастлив да го сторя, особено ако желае да се завърне в родното си място, където и да е то, аз на драго сърце ще поема разноските. Освен това, ако след като се прибере у дома си, някога почувствува нужда от помощ, аз непременно ще се отзова на писмото му.

Следващата сутрин дойде.

— Бартълби — кротко го повиках аз иззад паравана.

Никакъв отговор.

— Бартълби — рекох аз с още по-кротък тон, — елате; няма да ви моля да направите нищо, което бихте предпочели да не правите — просто искам да поговоря с вас.

При тези думи той безшумно се плъзна пред очите ми.

— Бихте ли ми казали, Бартълби, къде сте роден?

— Бих предпочел да не казвам.

— Бихте ли ми казали *нещичко* за себе си?

— Бих предпочел да не казвам.

— Какво разумно възражение може да имате против един разговор? Аз съм приятелски разположен към вас.

Той не ме гледаше, докато говорех, но беше вперил очи в бюста на Цицерон, който, както седях тогава, беше точно зад мен, около половин метър над главата ми.

— Какъв е отговорът ви, Бартълби? — рекох аз, след като почаках доста дълго за отговор, през което време изражението му остана безучастно, с изключение на едно леко потрепване около бледите му тънки устни.

— Засега предпочитам да не давам отговор — рече той и се оттегли в килията си.

Признавам, че беше доста голяма слабост от моя страна, но поведението му в този случай ме засегна. В него се чувствуваше не само някакво спокойно пренебрежение, но своенравието му ми се видя неблагоприятно, като се вземе предвид безспорното ми добро отношение и снизхождението, което бе получил от мен.

Пак останах да премислям какво да правя. Колкото и да бях унижен и огорчен от държането му и колкото да бях решен да го уволня, когато влизах в кантората, въпреки всичко усещах някакво странно суеверие да гложди сърцето ми и да ми забранява да проведе решението си, заклеймявайки ме като подлец, ако само посмея да прошепна горчива дума срещу този най-изоставен от хората човек. Най-послед притеглих дружелюбно стола си зад паравана, седнах и рекох:

— Бартълби, да оставим настрана разкриването на историята ви; нека ви напомня обаче като приятел да спазвате, доколкото е възможно, установения в тази кантора ред. Кажете ми сега, ще помагате ли при проверката на преписите утре или другиден: с две думи, кажете сега, че след ден-два ще започнете да ставате по-благоразумен — кажете го, Бартълби.

— Засега предпочитам да съм малко неблагоприятен — дойде кроткият му безжизнен отговор.

Точно в този момент двукрилата врата се разтвори и Нипърз се появи. Изглежда, че бе прекарал необикновено тежка нощ поради по-

лошо стомашно разстройство от друг път. Той дочу последните думи на Бартълби.

— Предпочитате да не сте благоразумен, а? — скръцна зъби Нипърз. — Хубаво предпочитание бих му дал, ако бях на ваше място, сър — се обърна към мен той. — Бих го научил какво да предпочита; бих му дал такива предпочитания на това заинатено муле! А сега, моля, какво *предпочита* да не прави; сър?

Бартълби не се помръдна.

— Мистър Нипърз — казах аз, — бих предпочел да се оттеглите сега.

Някак си напоследък бях взел да употребявам думата „предпочитам“ във всякакви, не съвсем подходящи случаи. И изтръпнах, като си помислих, че допирът ми с този писар беше вече сериозно повлиял умственото ми състояние. Какви ли още по-дълбоки умопомрачения можеше да ми навлече? Този страх оказа немалко въздействие при решението ми да съкратя процедурата.

Когато Нипърз, много кисел и намусен, си отиваше, Търки се приближи любезно и почтително.

— С уважение, сър — рече той, — вчера си мислех тук за Бартълби и си рекох, ако само би предпочел да дръпва по една халба хубаво пиво всеки ден, то ще му помогне много да се оправи и ще го накара да помага при проверката на книжата.

— Значи и вие прихванахте думата — рекох аз малко възбудено.

— С уважение, сър, каква дума? — запита Търки и почтително се натика в тясното пространство зад паравана, като при това ме накара да се блъсна в писаря. — Каква дума, сър?

— Бих предпочел да бъда оставен на мира, тук — рече Бартълби, като че ли обиден, че го нападнахме в прикритието му.

— *Ето* думата, Търки, рекох аз — ето я!

— О, *предпочитам*, о, да — странна дума. Аз самият никога не я употребявам. Та, сър, както казвах, само да щеше да предпочете...

— Търки — прекъснах го аз, — моля да се оттеглите.

— О, разбира се, щом така предпочитате.

Когато той отваряше вратата, за да се оттегли, Нипърз ме зърна от бюрото си и запита дали бих предпочел да напише някакъв документ на синя или на бяла хартия. Нямаше нито сянка от закачлив намек в думата „предпочитам“. Явно беше, че тя неволно се изплъзна

от езика му. И аз си рекох, че непременно трябва да се отърва от този смахнат човек, който обърка до известна степен езика, ако не главите, и моя, и на чиновниците ми. Но си помислих, че ще е по-разумно да не съобщавам за уволнението веднага.

На другия ден забелязах, че Бартълби не прави нищо, само седи до прозореца в унес пред голата стена. Като го запитах защо не пише, той каза, че решил да не пише повече.

— Е, но как така!? И какво още? — възкликнах аз. — Няма вече да пишете ли?

— Няма вече.

— И по каква причина?

— Не виждате ли сам причината? — безучастно отвърна той.

Изгледах го втренчено и забелязах, че очите му са мътни и изцъклени. За миг си помислих, че безподобното му усърдие в преписването през първите няколко седмици на службата му при мен, край тъмния прозорец, може да е повредила зрението му.

Трогнах се. Казах нещо във вид на съчувствие. Споменах, че постъпва разумно да не пише известно време и го подканих да се възползува от този благоприятен случай, да се пораздвижи на чист въздух. Това обаче той не направи. Няколко дни по-късно, тъй като другите ми чиновници отсъствуваха, а пък много бързах да изпратя някои писма по пощата, рекох си, че като не върши абсолютно нищо, Бартълби няма да е така непреклонен като друг път и ще занесе писмата до пощата. Но той направо отказа. И така, колкото и да ми беше неудобно, отидох сам.

Изминаха още няколко дни. Не мога да кажа дали очите на Бартълби се подобриха или не. От вида им изглеждаше да са се подобрили. Когато го запитах обаче, той не благоволи да отговори. Във всеки случай отказваше да преписва. Най-после в отговор на настояванията ми ме уведоми, че завинаги се отказал от преписването.

— Какво?! — възкликнах аз. — Ами ако очите ви съвсем се подобрят — повече от преди — и тогава ли няма да преписвате?

— Отказвам се от преписването — отвърна той и се оттегли.

Той си остана както винаги просто неразделна част от кантората ми. Не — ако това бе възможно, — той стана още по-неразделна част. Какво трябваше да направя? Той не искаше да върши нищо в кантората, тогава защо да седи тук? Фактически бе ми станал

воденичен камък. Не само безполезен като огърлица, но и труден за носене. И все пак изпитвах съжаление към него. Не е съвсем право, ако кажа, че ми създаваше безпокойства. Да бе споменал поне един-единствен роднина или приятел, веднага щях да им пиша и да ги помоля да отведат бедния човек в подходящ приют. Но той изглеждаше сам, свършено сам на света. Отломка от разбит кораб сред Атлантика. Най-после някои необходимости, свързани с работата ми, се наложиха над всички други съображения. По най-деликатен начин казах на Бартълби, че след шест дни трябва безусловно да напусне кантората. Предупредих го да вземе мерки през това време да си осигури друго жилище. Предложих да му помогна в това отношение, стига сам да направи първите стъпки за пренасянето.

— И когато окончателно ме напуснете, Бартълби — добавих аз, — ще се погрижа да не си отидете съвсем неосигурен. Шест дни от днес нататък, помнете.

При изтичането на този срок надникнах зад паравана и какво да видя — Бартълби си беше там.

Закопчах си сакото, изправих се и пристъпих бавно към него, докоснах го по рамото и рекох:

— Времето изтече; трябва да напуснете това място; жал ми е за вас; ето ви пари; но трябва да си вървите.

— Бих предпочел да не си отида — рече той все още с гръб към мен.

— Но трябва да си отидете.

Той продължи да мълчи.

Имах безгранична вяра във вродената честност на този човек. Той често, бе ми връщал по някоя монета от шест пенса или шилинг, която аз, който съм лекомислен и небрежен към тези работи, съм изпуснал на пода. Затова онова, което последва, няма да се стори чудно.

— Бартълби — рекох аз, — по сметка ви дължа дванадесет долара; ето ви тридесет и два; от горните двадесет са за вас. Вземете ги, моля — и му подадох банкнотите.

Той обаче не се помръдна.

— Тогава ще ги оставя тук — продължих аз и ги сложих под нещо тежко на масата. После взех шапката и бастуна си и отправен към вратата, спокойно се обърнах и добавих: — След като изнесете

нещата си от тази кантора, Бартълби, разбира се, ще заключите вратата и тъй като всички освен вас са си отишли за днес — ако обичате, пъхнете ключа си под изтривалката, та да го взема сутринта. Няма да се видим вече, така че сбогом. Ако в бъдеще в новото ви местожителство мога да ви услужа с нещо, непременно ми пишете. Сбогом, Бартълби, и бъдете здрав.

Той обаче не отговори нито дума; като последна колона от разрушен храм, остана ням и самотен в средата на иначе пустата стая.

Като си отивах към дома, потънал в мисли, суетата надви състраданието ми. Не можех да не се гордея с майсторския начин, по който съумях да се отърва от Бартълби. Наричам го майсторски и такъв трябва да изглежда той на всякой безпристрастен мислител. Красотата на моята постъпка беше главно в съвършеното ѝ спокойствие. Нямаше никакво вулгарно насилие, никакво бабайство, никакво гневно заяждане, никакво крачене нагоре-надолу из помещението и подхвърляне на груби заповеди към Бартълби, да се пръждоса оттам заедно с просяшките си партакеши. Нищо подобно. Без да заповядвам громко на Бартълби да си върви — както би постъпила някоя по-малко издигната личност, — аз заставах на основанието, че той *трябва* да си отиде; и на това основание построих всичко, което имах да кажа. Колкото повече обмислях процедурата си, толкова повече се възхищавах от нея. Въпреки това при събуждането си на следващата сутрин изпитах някои съмнения — някак си сънят бе изпарил суетата ми. Един от най-спокойните и най-мъдри часове на човека е точно този при събуждането му сутрин. Моята постъпка си беше все така далновидна, но само на теория. Каква щеше да се окаже на практика... ето къде беше белята. Мисълта да допусна, че Бартълби се е изнесъл, беше наистина красива; но всъщност това бях допуснал само аз, но не и Бартълби. Важният въпрос беше не дали аз бях допуснал, че той ще се изнесе, а дали той би предпочел да стори това. Той беше човек на предпочитанията, не на допусканията.

След закуска тръгнах към града и пресмятах възможностите „за и против“. Един миг си мислех, че всичко ще излезе страшен провал и Бартълби ще се окаже жив и здрав в кантората, както винаги; на следващия миг ми се виждаше сигурно, че ще видя стола му празен. И така не престанах да се колебая. На ъгъла на Бродуей и Канал стрийт видях група твърде възбудени граждани да се разговарят сериозно.

— Обзалагам се, че няма да излезе — рече един глас, когато минавах.

— Няма да си иде ли? Прието! — казах аз. — Извади парите!

Инстинктивно вече бръквах в джоба си да извадя и моите, когато си спомних, че има избори. Думите, които бях дочул, не се отнасяха до Бартълби, но до успеха или неуспеха на някакъв кандидат за кмет. В напрегнатото ми душевно състояние си представявах, че целият Бродуей споделя, моята тревога и спори с мен по същия въпрос. Отминах нататък, благодарен, че уличната врява прикри моята мигновена разсеяност.

Както и възнамерявах, пристигнах твърде рано до вратата на кантората. Ослушах се внимателно. Всичко беше спокойно. Трябва да си е отишъл. Натиснах дръжката. Вратата беше заключена. Да, тактиката ми се беше оказала чудотворна; той наистина трябва да е изчезнал; и все пак към това се примесваше известна меланхолия; изпитвах почти съжаление за блестящия си успех. Опипвах под изтривалката да намеря ключа, който Бартълби трябваше да ми остави там, когато случайно коляното ми се удари във вратата и издаде призивен звук, в отговор на който един глас извика отвътре:

— Още не; зает съм.

Беше Бартълби.

Останах като гръмнат. За миг бях като онзи човек от Виржиния, който много отдавна бил убит от светкавица с лула в уста в един безоблачен летен ден; на собствения си топъл отворен прозорец бил убит и си останал там наведен от него, в този приспивно спокоен следобед, докато някой не го докоснал и той се сгромолясал.

— Не си е отишъл! — промълвих най-после. Но пак, подчинявайки се на тази чудна власт, която загадъчният писар имаше над мен — и от която въпреки цялото ми раздразнение не можех да се отърва, слязох бавно долу по стълбите, излязох на улицата и докато обикалях квартала, си размишлявах какво да правя сега, при това нечувано усложнение. Да изгоня човека, като просто го изхвърля навън — не можех; да го изпъдя с ругатни — не вървеше; да викам полицията — не ми беше приятно; а пък да му позволя да се наслаждава на потресаващата си победа над мен — и това ми беше немислимо. Какво да правя тогава? Или ако нямаше какво да правя, имаше ли още нещо, което да мога да *допусна* по въпроса? Да, както

по-рано бях предварително допуснал, че Бартълби ще си отиде, така сега с обратна сила можех да допусна, че си е отишъл. При законното изпълнение на това предположение може да си вляза бързо в кантората и като се преструвам, че съвсем не виждам Бартълби, да се блъсна право в него, като че ли е въздух. Такава тактика само донякъде би изглеждала сполучлива. Едва ли бе възможно Бартълби да устои на такова приложение на доктрината за вероятностите. Но като помислих повторно, успехът на плана ми се видя съмнителен. Реших пак да поговоря по въпроса с него самия.

— Бартълби — рекох при влизането си в кантората със спокойно, строго изражение, — сериозно съм недоволен. Изтормозен съм, Бартълби. Имах по-добро мнение за вас. Въобразявах си, че сте с такова джентълменско разположение, че при всяка деликатна дилема, един лек намек би бил достатъчен — с две думи, би представлявал една вероятност; но изглежда, че съм се лъгал. Какво виждам? — добавих аз и непресторено се сепнах, — та вие още не сте се докоснали до тези пари — и посочих парите на същото място, където ги бях оставил предишната вечер.

Той не отговори нищо.

— Ще ме напуснете ли или не? — запитах сега внезапно кипнал и се приближих до него.

— Бих предпочел да *не ви* напускам — отговори той, като наблегна кротко на *не*.

— Но, за бога, какво право имате да седите тук? Плащате ли наем? Плащате ли данъка ми? Или този имот е ваш?

Той не отговори нищо.

— Готов ли сте сега да продължите да пишете? Оправиха ли се очите ви? Бихте ли могли да ми направите един къс препис тази сутрин? Или да ми помогнете да сверим няколко реда? Или да отскочите до пощата? С една дума — ще извършите ли нещо изобщо, та да дадете благовидност на отказа си да напуснете помещението?

Той се оттегли мълчаливо в отшелническото си прикрытие.

Сега вече бях стигнал до такова нервно раздразнение, че счетох за благоразумно да се въздържа временно от по-нататъшни демонстрации. Бартълби и аз бяхме сами. Спомних си трагедията на нещастния Адамз и още по-нещастния Коулт в уединената кантора на последния. И как бедният Коулт, който бил ужасно раздразнен от

Адамз, неблагоприятно допуснал да се вбеси и неусетно да бъде тласнат към фаталната си постъпка — постъпка, за която, разбира се, никой не можеше да съжалява повече от автора ѝ. Често си мислех, като разсъждавах по въпроса, че ако тази препирня бе станала на обществена улица или в частен дом, нямаше да има такъв край. Обстоятелството, че били сами в уединена кантора, на горния етаж в здание, никак неосветено от човешки, домашни спомени — непостлана кантора, безсъмнено прашна и неприветлива — сигурно всичко това много е спомогнало да засили раздразнението на злочестия Коулт.

Но когато този стар Адамз на негодуванието се надигна в мен и започна да ме изкушава по отношение на Бартълби, аз го сграбчих и го проснах на земята. И то как? Ами просто като си спомних божие изречение: „И още една заповед ви давам: любете друг друга“. Да, това ме спаси. Като оставим настрана благородните съображения, милосърдието, често действа като много мъдър и благоразумен принцип — голям предохранител на притежателя му. Хората са извършвали убийства от ревност, от гняв, от омраза и егоизъм и от горд дух; но не съм чул досега човек да е извършил жестоко убийство от кротко милосърдие. Тогава личният интерес, ако няма по-добри подбуди, би трябвало, особено при по-раздразнителните хора, да подтиква всички същества към милосърдие и човеколюбие. Както и да е, при въпросния случай аз се постарях да удавя гневните си чувства към писаря, като изтълкувах поведението му благосклонно. Бедният човек! Бедният човек! — мислех си аз, той няма лоши намерения, освен това животът му е бил тежък и трябва да бъдем снизходителни към него.

И се постарях веднага да си намеря работа и същевременно да утеша тъгата си. Опитвах се да си представя, че по някое време сутринта, когато му е угодно, Бартълби доброволно ще се появи от килията си и ще се запъти с решителни крачки към вратата. Обаче нищо подобно не се случи. Стана дванадесет и половина, Търки пламна в лицето, обърна мастилницата и изобщо стана шумен; Нипърз постепенно се уталожил и стана кротък и учтив; Джинджифил предъвкваше обедната си ябълка, а Бартълби си стоеше до прозореца, заблеян в голата стена. Ще ми повярвате ли? Да си призная ли? Този следобед напуснах кантората, без да му кажа една дума повече.

Изминаха вече няколко дни, през които в свободното си време преглеждах книгата на Едуърдз върху Волята и тази на Пристли върху Необходимостта. При сегашните обстоятелства тези книги ми действуваха благотворно. Постепенно стигнах до убеждението, че моите грижи относно писаря са предопределени от вечни времена и Бартълби ми е изпратен с някаква мистериозна цел на мъдрото провидение, която един простосмъртен като мен не можеше да проумее. Да, Бартълби, стой си там, зад паравана, мислех си аз; няма повече да те преследвам; ти си безвреден и безшумен като тези стари столове: с една дума, никога не се чувствавам така насаме, както когато зная, че си тук. Поне виждам и чувствавам това; прониквам до предназначаната цел на живота ми. И съм доволен; на други може да е дадено да играят по-възвишени роли; моята мисия на този свят обаче е, Бартълби, да те снабдя с кантора дотогава, докато измериш за удобно да останеш.

Вярвам, че това мъдро и блажено състояние на духа щеше да продължи, ако не бяха нетърсените и несъстрадателни забележки, натрапвани от професионалните ми приятели, които посещаваха кантората ми. Така често пъти постоянният допир с ограничени умове най-после изхвърля най-добрите решения на по-великодушните. Макар че, разбира се, като се поразмисля, не беше чудно, че на хората, които влизаха в кантората ми, правеше впечатление особеният вид на необяснимия Бартълби, та не можеха да устоят на изкушението да хвърлят някоя злобна забележка по негов адрес. Понякога някой прокурор, който имаше работа с мен, ме потърсваше в бюрото ми и ако не намереше там никого освен писаря, се опитваше да извлече някои точни сведения относно местонахождението ми; без да обръща внимание на празните му приказки, Бартълби стоеше прав и неподвижен сред стаята. И така, след като го погледа малко в това положение, прокурорът си отиваше точно толкова осведомен, колкото и при идването си.

Също така, когато се даваха пълномощия и стаята беше пълна с адвокати и свидетели и работата кипеше, някой много зает адвокат от присъстващите, като видеше, че Бартълби стои съвсем без работа, го помолваше да отскочи до неговото (на юриста) бюро и да му донесе някои книжа. На което Бартълби спокойно отказваше и пак си оставаше незает както преди. Тогава адвокатът се обръщаше ококорен

към мен. А какво можех да кажа аз? Най-после разбрах, че в целия кръг на колегите ми учудено се шушука по адрес на странния индивид, когото държа в кантората си. Това много ме загрижи. И тъй като ми хрумна, че той може да се окаже дълголетен и да остане да си живее в кантората ми, без да признава авторитета ми; и да озадачава посетителите ми; и да компрометира професионалната ми репутация, и да хвърля мрачна сянка в помещението ми; и да си поддържа искрица живот докрай със спестяванията си (защото безсъмнено харчеше само няколко стотинки на ден), и накрая да ме надживее, и да претендира за собственост на кантората ми, по силата на непрекъснатото си живеене там: и тъй като всички тези черни предчувствия започнаха все по-често да ме връхлитат, а пък и приятелите ми непрекъснато ми натякваха за привидението в стаята ми, у мен настъпи голяма промяна. Реших да събера всичките си сили и да се отърва завинаги от този непоносим кошмар.

Преди да обмисля някой сложен проект за тази цел обаче, най-първо просто намекнах на Бартълби, че е уместно да си отиде завинаги. Със спокоен и сериозен тон му препоръчах да обмисли внимателно и зряло този въпрос. Но след като прекара три дни в размишления, той ме уведоми, че първоначалното му решение си остава в сила; с една дума, все още предпочита да живее при мен.

Какво да правя? — рекох си сега и закопчах и последното копче на жакета си. — Какво да правя? Какво би трябвало да правя? Какво ще ми подсказе съвестта да сторя с този човек, или по-право призрак? Да се отърва от него е наложително; той трябва да си върви. Но как? Как да изхвърлиш през вратата този беден, блед, покорен простосмъртен — това безпомощно създание? Нима ще се опозориш с такава жестокост? Не, няма, не мога да постъпя така. По-скоро бих го оставил да живее и умре тук и после ще зазидам останките му в стената. Е, тогава какво ще направиш? Увещавай го колкото си щеш? Той няма да се помръдне. Подкупите оставя под преспапието на масата ти; с една дума, съвсем ясно е, че предпочита да се държи за теб.

Тогава трябва да се постъпи някак строго, необичайно. Какво?! Да не смяташ да го предадеш на полицията и да осъдиш този невинен блед човек на обикновен затвор? И на какво основание ще предизвикаш това? — Че е скитник ли? Какво? Той ли е скитник, бродяга, който отказва да се помръдне оттук? Тогава значи, защото

отказва да бъде скитник, ти искаш да го изкараш скитник. Това е вече прекалено нелепо. Няма явно никакви средства за издръжката си: ето къде го държа в ръцете си. Пак грешиш: защото безсъмнено той се самоиздържа и единственото неопровержимо доказателство е, че човекът притежава такива средства. Тогава, щом той не иска да ме напусне, — аз трябва да го напусна. Ще си сменя кантората; ще се пренесе другаде; и ще го предупредя, че ако го намеря в новото ми помещение, ще постъпя към него като към обикновен нарушител.

Съгласно решението си на другия ден се обърнах към него с думите:

— Тази кантора ми се вижда твърде далеч от градския съвет; и въздухът е нездравословен. С една дума, смятам да преместя кантората си идущата седмица и вече няма да се нуждая от услугите ви. Казвам ви го отсега, та да си потърсите друго място.

Той не отговори и повече не говорихме по въпроса.

На определения ден ангажирах талига и хора, отидох в бюрото си и тъй като мебелите бяха малко, всичко се пренесе за няколко часа. През цялото време писарят стоеше прав зад паравана, който наредих да пренесат последен. Вдигнах го и тъй като беше сгънат като огромен лист хартия, Бартълби остана неподвижен обитател на голата стая. На входа се спрях за миг да го погледна, а дълбоко в мен усетих нещо да ме укорява.

Влязох отново с ръка в джоба... а сърцето ми биеше до пръсване:

— Сбогом, Бартълби; отивам си... сбогом; дано бог някак си ви благослови; и вземете — мушнах нещо в ръката му. Но то падна на пода и тогава... колкото и да е странно — аз, който бях така копнял да се отърва от него, сега просто се откъснах с болка.

Настанен в новата кантора, един-два дни държах вратата заключена и трепках при всяка стъпка в коридора. Когато се завръщах в кантората след кратко отсъствие, спирах на прага за миг и се заслушах внимателно, преди да пхна ключа. Но тези страхове бяха ненужни. Бартълби не дойде вече при мен.

Мислех си, че всичко е тръгнало добре, когато, един угрижен непознат ме посети и запита дали аз съм лицето, което неотдавна е обитавало; кантора №... Уолстрийт.

Изпълнен с лоши предчувствия, отговорих, че съм аз.

— Тогава, сър — каза непознатият, който се оказа адвокат, — значи вие сте отговорен за лицето, което сте оставили там. Той отказва да прави преписи, отказва да работи каквото и да е; казва, че предпочитал да не прави нищо; и отказва да напусне помещението.

— Съжалявам, сър — казах аз с престорено спокойствие, но с вътрешен трепет, — но човекът, за когото става дума, не ми е никакъв... нито роднина, нито чиновник, че да ме държите отговорен за него.

— Но за бога, кой е той?

— Наистина, не мога да ви уведомя. Не зная нищо за него. Порано работеше при мен като писар; но от известно време не ми е вършил никаква работа.

— Тогава аз ще го наредя. Довиждане, сър.

Изминаха няколко дни, без да чуя нищо повече: и макар често да усещах милосърдния порив да отида до кантората и да видя бедния Бартълби, все някакво отвращение, не зная от какво, ме възпираше. Вече всичко е свършено с него, мислех си аз, когато още една седмица измина, без да чуя някаква новина. Но като се прибирах в кантората си на следващия ден, заварих няколко души да ме чакат на вратата в силна нервна възбуда.

— Това е човекът — ето го! — извика най-личният от тях, в лицето на когото познах адвоката, който ме бе посетил преди.

— Трябва да го отведете веднага, сър — идейки към мен, извика един представителен човек измежду тях, когото познавах като собственик на №... Уолстрийт. — Тези господа, мои квартиранти, не могат да понасят това повече; мистър Б... — рече той и посочи адвоката — го е изгонил от помещението си, но сега той упорствува и се върти из цялото здание, седи по перилата на стълбите денем и спи във входа нощем. Всички тук сме загрижени; клиенти напускат канторите си; някои се боят от нападение; трябва да направите нещо, и то веднага.

Загубил и ума, и дума при този словесен поток, аз се стъписах и бях готов да се заключа в новата си квартира. Напразно повтарях, че Бартълби не ми е никакъв — че не ми е по-близък, отколкото на когото и да е от тях. Напразно — аз бях последният човек, за когото се знаеше, че е имал връзка с него, и затова ми приписваха тази страшна отговорност. Тогава, от страх да не ме изложат във вестниците (както

един от присъстващите глупаво заплаши), аз поразмислих и най-после казах, че ако адвокатът ми уреди едно тайно свиждане с писаря в неговата (на адвоката) собствена стая, още този следобед ще се опитам, доколкото мога, да ги отърва от главоболието им.

Като се изкачвах по стълбите на старата ми кантора, какво да видя — Бартълби седнал мълчаливо на перилата на площадката.

— Какво правите тук, Бартълби? — запитах аз.

— Седя на парапета — кротко отговори той.

Направих му знак да ме последва в стаята на адвоката, който ни остави насаме.

— Бартълби — рекох аз, — известно ли ви е, че ми причинявате много неприятности с това ваше окупиране на входа, след като са ви отстранили от кантората?

Никакъв отговор.

— Сега трябва да стане едно от двете: или вие да направите нещо, или на вас да направят нещо. Кажете каква работа бихте желали да започнете? Бихте ли желали да започнете да преписвате за някого?

— Не; бих предпочел да не предприемам нищо.

— Бихте ли желали да станете чиновник в някой манифактурен магазин?

— Не, тази работа е много на затворено. Не ми се иска чиновническа работа; но не съм придирчив.

— На затворено ли? — извиках аз. — Та вие сам стоите затворен през цялото време!

— Бих предпочел да не приема чиновническа служба — още веднаж отвърна той, като че ли да приключи този дребен въпрос.

— А как ви се харесва да станете барман? Това няма да ви уморява очите.

— Никак не би ми се харесало; макар че, както казах, не съм придирчив.

Необичайната му словоохотливост ме насърчи. Отново минах в настъпление.

— Е, тогава не бихте ли желали да пътувате из страната, да събирате вземанията на търговци? Това ще се отрази добре на здравето ви.

— Не, бих предпочел да правя нещо друго.

— Какво ще кажете тогава за едно пътуване из Европа като придружител на някой млад джентълмен, за да го забавлявате с разговорите си — как ви се струва такова нещо?

— Никак не ми се харесва. Струва ми се, че в такава работа няма нищо определено. Обичам да съм установен на едно място. Но не съм придирчив.

— Тогава ще си останете на едно място — извиках аз, вече изгубил всякакво търпение и за пръв път от целия ми мъчителен допир с него почти избухнах. — Ако вие не напуснете това помещение преди тази вечер, ще се чувствам задължен... всъщност съм задължен... да... напусна сам помещението! — заключих доста смешно, защото не знаех с каква възможна заплаха да го стресна да излезе от своята неподвижност. Изгубил всякаква надежда за по-нататъшен успех, си тръгнах набързо, когато ми хрумна една последна мисъл — мисъл, която ме бе спохождала и по-рано.

— Бартълби — рекох му с най-любезния, възможен тон при тези предизвикателни обстоятелства, — не бихте ли дошли с мен сега не в кантората, а в жилището ми и да останете там, докато стигнем на спокойствие до някое удобно за вас разрешение? Хайде да тръгваме веднага.

— Не, засега бих предпочел да не променям нищо.

Не отговорих нищо; но така бързо и внезапно побягнах от зданието, че надминах всички и се спуснах по Уолстрийт към Бродуей, където скочих в първия омнибус, за да се спася от преследване. Когато спокойствието ми се възвърна, разбрах ясно, че вече съм направил всичко, каквото можех, и по отношение на исканията на хазаина и на наемателите му, и на моето собствено желание и чувство на дълг да помогна на Бартълби и да го предпазя от преследване. Сега се постарях да бъда съвсем безгрижен и пасивен; и съвестта ми оправда усилието ми; макар то да не беше така успешно, както бих желал. Така се боях да не ме намери пак разяреният хазаин и отчаяните му квартиранти, че като оставих за няколко дни работата си на Нипърз, тръгнах с каляската си към горния край на града и обиколих предградията; минах отвъд Джърси Сити и Хобокън и посетих за кратко време Манхатънвил и Астория. Всъщност за известно време просто живях в каляската си.

Като се завърнах в кантората, гледам на бюрото ми бележка от хазаина. Отворих я с разтреперани ръце. Съобщаваше ми, че пишещият тези редове се обърнал към полицията и накарал да затворят Бартълби като скитник. Освен това, понеже аз знаех за него повече от всеки друг, искаше да се явя в затвора и да направя съответното изложение на фактите. Това съобщение събуди противоречиви чувства у мене. Най-напред се възмутих; но накрая почти го одобрих. Енергичният и прибързан характер на хазаина го бе довел до решение, до каквото аз едва ли бих стигнал; и все пак като последно средство при тези особени обстоятелства то изглеждаше единствено разрешение.

Както научих след това, бедният писар, като му казали, че трябва да го заведат в затвора, не оказал никаква съпротива, но посърнал и неподвижен както винаги, мълчаливо се съгласил.

Някои състрадателни и любопитни зрители тръгнали с групата; един от стражарите подръка с Бартълби, вървял начело на мълчаливата процесия, която си проправила път през шума и жегата, и веселието на оживените по обяд улици.

Щом получих бележката, отидох в затвора или, по право, до съдебната палата. Като намерих съответния чиновник, съобщих целта на посещението си и той ми каза, че описаното от мен лице е наистина в затвора. Тогава уверих чиновника, че Бартълби е съвършено честен човек, ексцентрик, който заслужава голямо състрадание, колкото и непонятен да е той.

Разказах всичко, каквото знаех, и завърших с препоръка да го държат при колкото е възможно по-леки условия, докато може да се намери нещо не така сурово... Макар сам да не знаех какво. Така или иначе, ако не можеше да се намери друго разрешение, трябва да го приберат в приют за бедни. Тогава помолих за свиждане.

Тъй като срещу него нямаше никакво позорно обвинение и сам беше спокоен и безобиден в цялото си държане, бяха му позволили да се скита свободно из затвора и особено в заградения, постлан с трева двор. Там го и намерих, застанал сам в свършено тихия двор, с лице обърнато към една висока стена — а около него от тесните процепи на затворническите прозорци ми се стори, че виждам вперени в него очите на убийци и крадци.

— Бартълби!

— Познавам ви — рече той, без да се обърне — и не искам да ви кажа нищо.

— Не аз ви докарах тук, Бартълби — казах, силно омъчнен от подразбраното подозрение. — Но това не ми се вижда много лошо място за вас. Нищо позорно не ви се приписва със стоенето ви тук, а вижте, не е и така тъжно, както човек би помислил. Вижте там горе небето, а тук долу тревата.

— Зная къде съм — отвърна той, но отказа да говори повече и аз го оставих.

Като влязох пак в коридора, един широкоплещест, месест човек в престилка ме спря и като посочи с палец през рамото ми, рече:

— Онзи там приятел ли ви е?

— Да.

— От глад ли иска да мре? Ако иска, нека се храни със затворническа храна, и толкоз!

— Кой сте вие? — запитах аз, като не знаех как да си обясня безцеремонните приказки на това лице, и то на такова място.

— Аз съм по кльопачката. Такива джентълмени, които имат приятели тук, ме наемат да им доставя нещо хубаво за ядене.

— Така ли е, наистина? — обърнах се аз към тъмничаря.

Той каза, че е така.

— Е, тогава — рекох аз, като тикнах няколко сребърни монети в ръката на доставчика (както го наричали) — искам да окажете особено внимание на приятеля ми тук; уредете му най-хубавия обяд, който можете да доставите. И трябва да се отнасяте най-учтиво към него.

— Представете ме, моля — рече доставчикът с израз, като че ли умира от нетърпение да прояви доброто си възпитание.

Като си помислих, че това може да се окаже от полза за писаря, съгласих се; попитах доставчика как се казва и го заведох при

Бартълби.

— Бартълби, това е мистър Кътлетс^[9]; ще видите, че ще ви бъде много полезен.

— Ваш слуга, сър, ваш слуга — рече доставчикът, като се поклони до земята зад престилката си: — Дано се чувствувате приятно тук, сър... просторен двор... прохладни апартаменти, сър... надявам се да останете при нас известно време... ще се постарая да направим престоя ви приятен. Бихте ли направили удоволствие на мисис Кътлетс и мен да обядвате с нас в частната стая на мисис Кътлетс?

— Предпочитам да не обядвам днес — каза Бартълби и се извърна. — Обедът няма да ми се отрази добре; не съм свикнал да обядвам. — При тези думи той се премести към другата страна на двора и застана с лице към голата стена.

— Какво означава това? — обърна се към мен доставчикът, изблещен от почуда.

— Мисля, че е малко умопобъркан — казах аз печално.

— Умопобъркан ли? Значи умопобъркан, а? Ей богу, мислех си, че този ваш приятел е някой джентълмен фалшификатор; те са все такива бледи: и някак благородни, тези фалшификатори. Не мога да не изпитвам съжаление към тях... не мога, сър. Познавате ли Монроу Едуърдз? — запита той с трагичен тон и замълча. Тогава, като сложи ръката си състрадателно на рамото ми, рече с въздишка: — Умря от охтика в Синг-Синг^[10]. Та значи, не сте познавали Монроу?

— Не, никога не съм имал връзки с фалшификатори. Но не мога да се бавя повече тук. Грижете се за приятеля ми там. Няма да загубите от това. Ще се видим пак.

Няколко дни след това аз пак получих разрешение да посетя затвора и тръгнах из коридорите да търся Бартълби; но не го намерих.

— Видях го да излиза от килията си преди малко — рече един тъмничар. — Може би е отишъл да се разтъпче из двора.

И аз отидох натам.

— Мълчаливият човек ли търсите? — запита ме друг ключар, който минаваше оттам. — Ей го, е, лежи заспал на двора. Няма двадесетина минути, откакто го видях да ляга.

Дворът беше съвсем тих. Обикновените затворници нямаха достъп до него. Обкръжаващите го стени, удивително дебели, не пропускаха никакви шумове отвън. Египетският характер на строежа

ме потискаше с мрачния си вид, но под краката никнеше, в плен, мека трева. Стори ми се, че съм в сърцето на вечните пирамиди, където по някаква магия в пукнатините бе поникнала трева от семената, изпуснати от птичките.

Някак странно сгушен в подножието на стената, със свити колене, извърнат на една страна, главата му подпряна върху студените камъни — видях изтощения Бартълби. Нищо не трепна обаче. Спрях се; после се приближих до него; наведох се и видях, че размътените му очи са отворени; иначе изглеждаше като потънал в дълбок сън. Нещо ми подсказа да го докосна. Пипнах ръката му, студена тръпка полази по цялата ми ръка и надолу, по гръбнака, чак до петите ми. Появи се кръглото лице на доставчика.

— Обядът му е готов. И днес ли няма да обядва? Или живее без храна?

— Живее, без да обядва — рекох аз и затворих очите му.

— Е? Заспал е, нали?

— С крале и съветници — промълвих аз.

* * *

Едва ли е нужно да продължим тази история. Въображението лесно ще допълни разказа за погребението на бедния Бартълби. Но преди да се разделя с читателя си, нека кажа, че ако този къс разказ го е заинтригувал достатъчно, за да събуди любопитството му относно кой е бил Бартълби и какъв живот е водил, преди разказвачът на тази история да се бе запознал с него, мога само да отговоря, че напълно споделям любопитството му, но никак не съм в състояние да го задоволя.

И все пак не зная дали да разглася един малък слух, който стигна до ушите ми няколко месеца след смъртта на писаря. На какво основание почива той, никак не можах да установя; затова и не мога да кажа колко е верен. Но тъй като този непотвърден слух събуди у мен един странно указателен интерес, колкото и тъжен да е, може да действа така и на други; затова ще го спомена накратко. Сведението беше следното: че Бартълби бил дребен чиновник в бюро за непредадени или непотърсени писма във Вашингтон,

откъдето бил внезапно уволнен поради смяна на управата. Когато си помисля за този слух, не мога да изразя напълно чувствата, които ме обхващат. Непотърсени писма! Това не звучи ли като мъртви хора? Представете си човек, който по природа е склонен към тихо отчаяние: има ли работа по-годна да го засили от непрестанното боравене с тези непотърсени писма и сортирането им за огъня? Защото всяка година ги изгарят с коли. Понякога от сгънатия лист бледият чиновник изважда пръстен — а пръстът, за който той е бил определен, гние в гроба; банкнота; изпратена от внезапно милосърдие — а този, когото е щяла да облекчи, вече нито яде, нито гладува; прошка за онези, които са умрели в отчаяние; надежда за онези, които не са умрели обезнадеждени; добри вести за онези, които са умрели, задушавани от необлекчени беди. Изпратени да донесат живот — тези писма бързат към смъртта.

Ах, Бартълби! Ах, човечество!

[1] На първо място. ↑

[2] Пуяк. ↑

[3] Щипци. ↑

[4] Джинджифилов орех. ↑

[5] Въглища, наситени със смолисти вещества, които горят с пламък. ↑

[6] Пясък, с който попиват мастилото. ↑

[7] Стомашно разстройство. ↑

[8] Древен арабски град в долината между Мъртво море и Акаба, сега в развалини, където са правени интересни разкопки. ↑

[9] Котлет. ↑

[10] Прочут затвор в Америка. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.